

Філософія влади Мішеля Фуко: критичний погляд на західну демократію

УДК 321.01+316.247.5

Клименко В.

Анотація: У статті розглядаються особливості поглядів М. Фуко на західну демократію. Автор підкреслює, що у добі раннього Модерну, там, де більшість істориків вбачають період соціальної і політичної лібералізації, М. Фуко спостерігав становлення дисциплінарного суспільства.

Ключові слова: влада, демократія, М. Фуко.

Аннотация: В статье рассматриваются особенности взглядов М. Фуко на западную демократию. Автор подчеркивает, что в эпохе раннего Модерна, там, где большинство историков видят период социальной и политической либерализации, М. Фуко наблюдал становление дисциплинарного общества.

Ключевые слова: власть, демократия, М. Фуко.

Annotation: The article deals with the features of M. Foucault's views on Western democracy. The author emphasizes that in the era of the early Modern, where most historians see a period of social and political liberalization, M. Foucault observed the formation of the disciplinary society.

Keywords: power, democracy, Michel Foucault.

Неможливо заперечувати важливість влади в житті соціуму, а отже вона традиційно привертає інтерес вчених і філософів, які запропонували досить велику кількість концепцій владорозуміння.

Виокремлюють два основні підходи до вивчення феномену влади: атрибутивно-реляціоністський та системний [1]. Прихильники першого напрямку пов'язують владу з певними властивостями людини (суб'єкта), а саме інтересами, бажаннями тощо. Представники системного підходу характеризують владу як безособову (надперсональну), анонімну і тотальну. З їхньої точки зору влада не має центру і завжди діє опосередковано. Вона не обмежується урядом чи установою, а є

комплексом суспільних відносин. Саме до системного напряму належить теорія влади відомого філософа ХХ століття М. Фуко.

Погляд М. Фуко на владу та її історичні трансформації є предметом уваги багатьох сучасних дослідників, серед яких Л. Шкіль [2], О. Вергун [3], В. Копилов [4] та ін.

Завданням даної роботи є з'ясування проблем розвитку західної демократії через призму концепції влади М. Фуко. Перш ніж застосовувати концепцію французького мислителя до аналізу сучасних західних держав, слід розібратися власне у її сутності та основних засадах.

М. Фуко ніколи не називав себе політичним філософом, хоча основним терміном, що фігурує у його роботах є саме поняття влади. Даний факт є дуже важливим, адже відокремленість ідей Фуко від канонів політичної філософії, що мала досить міцні позиції у середині ХХ століття, дозволили філософу розглядати владу набагато ширше ніж лише політичний феномен. Своєрідність ідей мислителя полягала у тому, що влада розглядалася ним як прояв певної системи, а роль людини у впливі на неї вважалася мінімальною. Тобто, не людина впливає на владу, а влада на людину. Як відомо, у постструктуралізмі, до якого належав М. Фуко, людину взагалі позбавлено автономного статусу відносно соціального середовища, вона розглядається як його конструкт [5, с. 93].

Свою концепцію влади М. Фуко створив завдяки дослідженням з психоаналізу, що підтверджується тим, що перші серйозні кроки до розширення розуміння природи влади він робить у творі "Історія безумства в класичну епоху" [6], що побачила світ у 1961 році, і лише на її основі було створено працю "Наглядати і карати" [7] 1975 року. Філософ побудував свої ідеї на аналізі двох речей: пенітенціарної системи та безумства.

Згідно з М. Фуко, в історії склалися два історичних типи влади: прямий (фізичний) і опосередкований (символічний) вплив на тіло. Граничною формою першого типу влади було застосування тілесних тортур. Біль використовували як фактор соціалізації, вона ставала кордоном дозволеного. Ця форма влади панувала в Європі до юридично-правових реформ ХVІІІ ст. З того часу об'єктом маніпулювання

стає «психічне», а не «фізичне», здійснюється вплив на рівень пріоритетів і бажань, який знаходиться нижче порога свідомості [8].

Широко відомою є фраза Р. Декарта “Мислю, отже існую”. У класичну епоху розум вважався сутнісною ознакою людини, саме на розум покладалися великі надії, а все, що його компрометує, повинно було бути приховано. У той час божевілля розглядалося з етичної точки зору як те, що виявляється у спотворенні морального життя людини. Усі, хто поведився нерозумно (безумці, жебраки і бродяги, розпусники, богохульники, злочинці тощо), мали бути ізольовані, причому часто їх утримували разом, у "загальних госпіталях". Згідно з теорією М. Фуко, саме ізоляція людей за невідповідність загальним канонам поведінки створила нову форму влади, яка здійснює свого роду “штучний відбір”. Як слідство цього відбору, політична влада втрачає свою демократичну основу, адже вона обирається виключно представниками, що пройшли цей системний відбір. Особа, як окремий суб’єкт соціуму, втрачає своє значення, адже вона має відповідати конкретним встановленим рамкам мислення та поведінки. Проте, однією з основних проблем даної концепції є питання про те, хто ж здійснює владу, адже усі знаходяться всередині системи.

Треба підкреслити також, що у класичну добу формувалися основи сучасного капіталістичного устрою Європи з приватною власністю на засоби виробництва і найманими робітниками. Саме це і зумовлювало вимоги до стандартизації людської поведінки і впровадження загальних правил дисципліни. Виникнення такого явища, як дисципліна, створило умови, за яких індивід підкоряється не лише писаним законам, що видані представниками публічної влади, а й нав’язаним, лише на перший погляд не обов’язковим нормам, що згодом проникають у всі сфери життя людини.

М. Фуко підкреслював, що у добу Модерну розвивалися технології дисципліни, правила, які регулювали повсякденну поведінку індивідів [7]. Таким чином, там, де більшість істориків вбачають період соціальної і політичної лібералізації, М. Фуко спостерігає становлення дисциплінарного суспільства.

Щодо сучасної соціально-культурної ситуації можна зазначити, що системні норми штучного встановлення рамок мислення, життєдіяльності

та поведінки індивіда, що за декілька століть вклинилися в суспільство на підсвідомому рівні, лише посилюються. Не дивлячись на проголошену свободу слова та вільність самовираження, спостерігається стандартизація мислення, мовлення і поведінки людей.

Існуюча система розробила правила для захисту самої себе. Так відбувається ідеологізація системи освіти, у школах дітей вчать правильному розумінню історії та моральності. З даної точки зору, постає запитання: чи можна вважати вибори представників публічної влади волевиявленням народу, якщо рамки його мислення чітко виставлені та нав'язані системою? Тож, виникають підозри, що демократія стає лише симуляцією народовладдя.

Концепція влади, яку запропонував М. Фуко, повністю руйнує уявлення про сутність інституцій, які позиціонують себе як демократичні. М. Фуко критично оцінював витоки сучасної західної демократії та діагностував проблеми збереження цілісності та свободи суб'єкту в сучасному суспільстві.

Література

1. Соловьев А. И. Политология: Политическая теория, политические технологии : учебник для студентов вузов / А. И. Соловьев. – Москва : Аспект Пресс, 2000. – 559 с.

2. Шкіль Л. Л. Дисципліна як тип влади у філософській концепції Мішеля Фуко / Л. Л. Шкіль // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. Збірник наукових праць. Випуск 23 / Відп. ред.: М. М. Бровко, О.Г. Шутов. – Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2009. – С. 76–83.

3. Вергун О. Влада та дискурс у соціальній та політичній теорії: дослідницька програма М. Фуко [Електронний ресурс] / О. Вергун. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10241/Verhun_Vlada_ta_dyskurs.pdf?sequence=1.

4. Копилов В. О. Істина в контексті влади / В. О. Копилов. // Гуманітарний Часопис. – 2011. – С. 5–12.

5. Потоцька Ю. І. Людина і влада: антирепресивні стратегії у філософії М. Фуко і Ж. Дельоза / Ю. І. Потоцька // Філософія в сучасному світі: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 16-17 листопада 2018 р. – Харків : «Точка», 2018. – С. 93–95.

6. Фуко М. История безумия в классическую эпоху / М. Фуко. – Санкт-Петербург : Университетская книга, 1997. – 576 с.

7. Фуко М. Наглядати та карати / М. Фуко. – Київ: Основи, 1998. – 416 с.

8. Брандт Г. А. Современный феминизм: переворот в историко-философской антропологической традиции западной Европы [Электронный ресурс] / Г. А. Брандт. – Режим доступа : <http://udik.com.ua/books/book-535/chapter-18252/>.

Виконала

Студентка 1 курсу

Групи 6.03.073.010.18.2

Факультету Менеджменту і маркетингу

ХНЕУ ім. С.Кузнеця

Клименко В.

Науковий керівник

к.філос.н.,доц.

Потоцька Ю.І.

Завідуючий кафедри

д.філософ.н.,проф.

Кузь О.М.